

Małgorzata Gałęziowska

ORCID: 0000-0002-4255-260X

gosia.galeziowska@wp.pl

Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie

Zaproszenia do interakcji. Tworzenie dziedzictwa kulturowego w sferze publicznej w Olsztynie od 1945 r.

Invitations to Interaction. Creating Cultural Heritage
in the Public Sphere in Olsztyn since 1945

DOI: 10.34739/doc.2025.22.02

Streszczenie: Celem jest próba opisanego procesu powstawania dziedzictwa kulturowego w Olsztynie oraz szerzej na Warmii i Mazurach od 1945 r. Kontekst tworzy zmiana przynależności państwowej i znaczna wymiana ludności oraz działalność organizacji i urzędów. Zakłada się, że dziedzictwo kulturowe to rezultat interakcji, więzi i wartości zachodzących podczas spotkań. Analizie zostały poddane zaproszenia na wydarzenia o charakterze kulturalnym ze zbiorów Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Założono, że zawarte w zaproszeniach okazja i tematyka spotkań, ich inicjatorzy oraz uczestnicy, to wskaźniki cech obecnego kształtu dziedzictwa. Wybrane do analizy przestrzenie interakcji to spotkania towarzyskie, jubileusze osób publicznych i organizacji w regionie oraz święta państwowe.

Słowa kluczowe: dziedzictwo, interakcje, organizacja, administracja, Warmia i Mazury

Abstract: The aim of the text is to attempt to describe the process of heritage formation in Olsztyn and Warmia and Mazury since 1945. The context is created by a change of nationality and a significant exchange of population and the activities of organisations and offices. It is assumed that cultural heritage is the result of interactions, bonds and values, occurring during an encounter. Invitations to cultural events from the collections of the Museum of Warmia and Mazury in Olsztyn were analysed. The assumption is that included the information contained in the invitations, such as the occasions and themes of the meetings, their initiators and participants, constitute the indicators of the characteristics of the current shape of heritage. The interaction spaces chosen for the analysis include social gatherings, anniversaries of public figures and organisations in the region, and public holidays.

Keywords: heritage, interaction, organisation, administration, Warmia and Mazury

Zaproszenia jako dokumenty życia społecznego

W zbiorach historycznych Muzeum Warmii i Mazur jest przechowywany zespół zaproszeń na rozmaite lokalne wydarzenia kulturalne organizowane głównie w Olsztynie od zakończenia II wojny światowej do lat 80. XX w. Treść i forma tych zabytków zachęca do refleksji nad kształtowaniem dziedzictwa kulturowego Warmii i Mazur w tym czasie. Zaproszenia ujawniają tematykę wydarzeń kulturalnych, okoliczności tworzenia i podtrzymywania więzi wśród mieszkańców regionu. Wskazują także cechy ówczesnej komunikacji, zawarte w opisie celów wydarzeń, znaczeniach użytych słów i graficznym wyglądzie tych pamiątek. Powojenne uwarunkowania społeczno-polityczne sprawiły, że przedwojenne regionalne i lokalne dziedzictwo kulturowe zostało niejako zawieszona i w krótkim czasie rozpoczął się proces konstruowania splotu zupełnie innych elementów kulturowych¹. Ponadto można się też spodziewać, że był on raczej spójny z kulturą zaimplementowaną na powojennym obszarze regionu niż z kulturą zastaną.

Przypuszcza się, że z sygnalizowanych przez zaproszenia treści wyłania się mechanizm powstawania powojennego dziedzictwa na Warmii i Mazurach i jego forma. Ów proces ilustrują okazje i powody do świętowania, zapisane w zaproszeniach, a także więzi i interakcje charakterystyczne dla wydarzeń. Odzwierciedlają one przekształcenia w kulturowym spoiwie, zachodzące w powojennym środowisku lokalnym, w trakcie migracji i zmian ustrojowych. Wydaje się, że dla tego procesu istotne jest wskazanie, że im silniejsza wspólnota kulturowa, tym chętniej jednostka jej się podporządkowuje. Jednak na Warmii i Mazurach jednostka realizuje przede wszystkim interesy kulturowe swoje i własnej grupy społecznej oraz „uczestniczy w kulturze” proponowanej przez organizację².

Analizie poddano około 250 zaproszeń na wydarzenia kulturalne organizowane po II wojnie światowej. Miały one miejsce głównie w Olsztynie, dotyczyły osób i organizacji tu aktywnych. Do tego zespołu należy również kilkanaście zaproszeń, wystosowanych przez instytucje z innych miast do przedstawicieli organizacji kultury z Olsztyna. Włączenie ich w badany zespół ma sygnalizować podo-

¹ J. Tunbridge, *Zmiana warty. Dziedzictwo na przełomie XX i XXI wieku*, Kraków 2018, s. 59-61.

² Szerzej na temat problematyki słabej i silnej kultury oraz tożsamości kulturowej na przykładzie kultury organizacyjnej: C. Sikorski, *O zaletach słabej kultury*, „Zarządza-
nie Zasobami Ludzkimi” 2008, nr 6, s. 40-42.

bieństwo działań kulturalnych w regionie i poza nim. Należy zaznaczyć, że nie ma całkowitej pewności, że zaproszenia zebrane w muzealnej kolekcji są reprezentatywne dla wszystkich typów interakcji kształtujących dziedzictwo na Warmii i Mazurach. Jednak odpowiadają one oddziaływaniom istniejącym w głównym nurcie regionalnej kultury organizacyjnej. Poza tym zasobem pozostają mało uchwytnie rezultaty spotkań nieformalnych, przebiegające równolegle do zaplanowanego przebiegu wydarzeń kulturalnych. Mimo tych dość poważnych zastrzeżeń, warto wykonać analizę zaproszeń z muzealnej kolekcji. Są one materialnym świadectwem przeszłości, a także należą do zasobu zabytków, który sam w sobie stanowi o lokalnym dziedzictwie. Ich przegląd pozwoli ukierunkować dyskurs nad właściwościami tego, co jest materialnym i niematerialnym aspektem dziedzictwa. Zaproszenia ułatwiają odczytywanie dziedzictwa w pryzmacie – jak twierdzi John Tunbridge – i rzeczy, i jej znaczenia³.

W niniejszym tekście wyodrębniono następujące typy wydarzeń należących do dziedzictwa: publiczne spotkania towarzyskie, jubileusze osób publicznych i święta państwowe. Te kategorie wydają się dobrze odzwierciedlać proces kształtowania się dziedzictwa kulturowego i kulturalnego na Warmii i Mazurach. Są one charakterystyczne dla publicznych interakcji w sferze publicznej, nadających temu dziedzictwu dość trwale cechy. Ponadto w każdej z nich można wskazać nieco inne wartości, idee i strategie, które składały się na sens kulturowego spoiwa, wytwarzanego zasadniczo przez napływową ludność regionu. Najważniejsze dla niego wydają się typy przebiegających wówczas interakcji: bezpośrednie, międzyosobowe, kształtujące stosunek do przeszłości, do organizacji i instytucji państwa polskiego. W tym opracowaniu pominięte zostały ważne dla dziedzictwa zaproszenia na sesje naukowe i popularnonaukowe, wykłady, wystawy i premiery teatralne, a także związane z nimi jubileusze instytucji i organizacji. Wymagają one odrębnej prezentacji, ze względu na to, że udział w takich wydarzeniach w innym stopniu kształtuje tożsamość kulturową uczestników w wymiarze wiedzy oraz przekonań światopoglądowych.

Dziedzictwo i interakcja

Zakłada się, że ważnym, choć niezwerbalizowanym wprost celem zaproszeń, było nadawanie kulturowego sensu okolicznościowym

³ J. Tunbridge, *Zmiana warty...*, s. 284-285.

wydarzeniom, skondensowanego w wartości „spotkania”, także w jego banalnej, zwyczajnej codzienności. Podkreśliły to Anna Giza-Poleszczuk i Mirosława Marody, pisząc, że „banalna codzienność jest i dziś – jak przed wiekami, w społeczeństwach tradycyjnych – przestrzenia, w którą wciela się tożsamość narodowa (etniczna), funkcjonująca na poziomie specyficznego świata przedmiotów, dźwięków, kolorów i jednocześnie na poziomie orientacji jednostkowych”⁴. Józef Tischner zauważył, że „spotkany drugi nie mieści się na żadnej z podstawowych płaszczyzn obcowania: nie pojawia się ani jako współpracownik, prezentowany przez narzędziowe struktury świata otaczającego, ani jako przeciwnik, którego należy zwalczać, ani jako mój władca, ani jako poddany. Ten, kogo spotykam, jest inny”⁵. Zachodziło to podczas jubileuszy i rocznic państwowych, narodowych i lokalnych, pożegnań i powitań osób znaczących, a także wydarzeń o specjalnym charakterze. Najczęściej przygotowywano godzinowy program przebiegu uroczystości, chociaż świętowano również poprzez samo „spotkanie”, jak np. zapisano w zaproszeniu wystosowanym do Eugenii Śnieżko-Szafnaglowej (1898-1981), aktorki Teatru im. S. Jarczaka, wysłanym z okazji Dnia Kobiet przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Olsztynie⁶. Inną specyfikę spotkania – w masie – ujawnia zaproszenie na marsze jesienne w październiku 1949 r., wystosowane Wojewódzki Urząd Kultury Fizycznej w Olsztynie, pod hasłem „Maszerujemy zwycięskimi szlakami Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego”⁷. Pozostałe zgromadzenia – oprócz zabaw i imprez – miały najczęściej dość przewidywalny układ, na który składała się zasadnicza część tematyczna (np. dyskusje, rozmowy, referaty, wręczenie nagród, odznaczeń, etc.), sformowanie potrzebnych komisji, wybory etc.) oraz część bardziej swobodna (np. występy artystyczne, bufet). Przebieg wydarzeń szczególnie uroczystych można zilustrować za pomocą programu akademii Ligi Kobiet, zorganizowanej przez jej Zarząd Wojewódzki, z okazji Międzynarodowego Dnia Kobiet, 8 III 1950 r. Powołano prezydium, następnie został wygłoszony referat, przedstawiono meldunki z wykonanego czynu społecznego oraz meldunki

⁴ A. Giza-Poleszczuk, M. Marody, *W uwięzi więzi (społecznych)*, „Societas/Communitas” 2006, nr 1, s. 39-40.

⁵ J. Tischner, *Fenomenologia spotkania*, „Analecta Cracoviensia” 1978, t. X, s. 75.

⁶ MWiM sygn. DH 3184 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn III 1959 [sygnatura zbiorów Działu Historii i Etnografii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, dalej DH... OMO [jeśli w zaproszeniu jest wpisane nazwisko lub funkcja, to zostały one przytoczone].

⁷ DH 1506 OMO, „ob. prezydent Olsztyna”, X 1949.

przodownic pracy i kobiet awansowanych. Wręczono krzyże zasługi, dyplomy uznania, listy pochwalne i premie⁸.

Interakcje są tu rozumiane jako normatywne akty działania społecznego o komunikacyjnym charakterze, podczas których dochodzi do interpretacji sytuacji społecznej, do nadania im sensu i znaczenia⁹. Wówczas tworzą się tożsamość grupowa i instytucjonalna, ustalają się zasady przynależności w społeczności lokalnej i cechy wspólnoty kulturowej, powstające w rezultacie interakcji między ludźmi z odmiennych środowisk społecznych, ale związanych formalną zależnością¹⁰. Kontekst tych działań w województwie olsztyńskim po zakończeniu II wojny światowej stanowiły polska kultura narodowa i przynależność państwowa, kultury lokalne i środowiskowe, a także powojenna trauma społeczna¹¹. Proces ów, który określa się przechodzeniem od „próżni socjologicznej do społeczeństwa postmigracyjnego”, przebiegał w powojennym chaosie wymiany ludności, zmiany granic i budowania struktury polskiej administracji¹². Takie ogólne odniesienie wydaje się niezbędne wobec zniszczenia dotychczasowych powiązań społecznych, rozchwiania hierarchii wartości czy nawet stanów anomii.

W tym świetle dziedzictwo kulturowe definiuje się jako zespół „pamięci o przeszłości, wartości, mitów i symboli, które są utrwalone w języku, sztuce, nauce”, który narodowej grupie służy „jako czynnik odgraniczający «swoich» od «obcych»”¹³. Jest rezultatem publicznego procesu, w którym dokonuje się niemal nieustanna reinterpretacja przeszłości na potrzeby tożsamości osób, ustala się hierarchia wartości charakterystycznych dla przekonań i dążeń jednostek¹⁴. Jedno-

⁸ DH 1513 OMO, Zaproszenie – Prezydent Miasta Olsztyna, 12 III 1950.

⁹ G. Woroniecka, *Interakcja symboliczna a hermeneutyczna kategoria przed-rozumienia*, Warszawa 2003, s. 22-23; H. Blumer, *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*, Kraków 2007, s. 10-11; A. Giza-Poleszczuk, M. Marody, *W uwięzi więzi...*, s. 34-35.

¹⁰ G. Woroniecka, *Interakcja symboliczna...*, s. 21.

¹¹ Vide: M. Bilewicz, *Traumaland. Polacy w cieniu przeszłości*, Kraków 2024, s. 24-25, 29-30; K. Sztalt, *Stanisława Ossowskiego koncepcja dziedzictwa kulturowego*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2012, t. 4(40) nr 2, s. 40.

¹² A. Sakson, *Dziedzictwo Prus Wschodnich. Socjologiczne i historyczne studia o regionie*, Dąbrówno 2017, s. 36-37.

¹³ D. Berlińska, *Niemieckie dziedzictwo kulturowe jako element rekonstrukcji tożsamości mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim*, [w:] *Wspólne dziedzictwo? Ze studiów nad stosunkiem do spuścizny kulturowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, red. Z. Mazur, Poznań 2000, s. 553.

¹⁴ J. Purchła, *Dziedzictwo kulturowe*, [w:] *Kultura a rozwój*, red. J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchła, Warszawa 2013, s. 44. Vide: R. Maciąg, *Dziedzictwo kulturowe jako temat ponowoczesny*, „Zarządzanie w Kulturze” 2014, z. 1, s. 23-25.

częśnie występuje silna tendencja do idealizowania dziedzictwa kulturowego¹⁵. Często jest utożsamiane ono z tradycją lokalną i narodową, jednak nie w zwykłym, powszechnym rozumieniu, zakładającym jej trwałość i niezmienność. Dziedzictwo – tradycja jest modyfikowane podczas przekazywania i wykorzystywania¹⁶. Na ów proces składają się rozmaite działania codzienne i świąteczne. Są to także aktywności wynikające z pamięci komunikatywnej członków tej społeczności¹⁷. W wyniku II wojny światowej Warmia i Mazury, które do 1945 r. wchodziły w skład państwa niemieckiego, znalazły się w granicach Polski. Na tym obszarze od 1945 r. zaistniały specyficzne relacje między miejscowymi i przyjezdnymi, których zwyczaje i tradycje także nie były jednolite. Rezultatem było zderzenie kultury lokalnej i wyobrażeń o polskiej kulturze narodowej ze zróżnicowaną kulturą osadników i rzeczywistością powojennych rytuałów związanych z obchodami świąt państwowych¹⁸.

Zastana przez ludność napływową kultura regionu – niemiecka, wschodniopruska, warmińska, mazurska - nie została przyswojona i zachowana w powojennej rzeczywistości, nie było to wówczas możliwe. W regionie pozostała zbyt mała liczba ludzi miejscowych, którzy mogliby przedwojenne dziedzictwo podtrzymać w dotychczasowym kształcie¹⁹. Od 1945 r. nowa społeczność regionu zaczęła wytwarzać stan społeczno-kulturowy, w którym rozpoczęła się komodyfikacja zarówno elementów kultury osadników przybyłych z różnych stron przedwojennej Polski, jak i wybranych elementów tej zastanej.

¹⁵ A. Bobryk, *Tożsamość narodowa i asymilacja. Dylematy integracji*, [w:] *Kultura pogranicza. Pogranicze kultur*, red. A. Bobryk, Siedlce–Pułtusk 2005, s. 44.

¹⁶ K. Czerwińska, *Przepakować dziedzictwo. Przeszłość jako projekcja rzeczywistości – przypadki śląskie*, Katowice 2018, s. 43-44. Vide: Z. Mazur, *Dziedzictwo wyłączone, podzielone, wspólne*, [w:] *Wspólne dziedzictwo? Ze studiów nad stosunkiem do spuścizny kulturowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, red. Z. Mazur, Poznań 2000, s. 817.

¹⁷ W. Burszta, *Upamiętnianie jako forma praktyki kulturowej*, [w:] *Znaki (nie)pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania w Polsce*, red. M. Fabiaszek, A. W. Brzezińska, M. Owsinski, Kraków 2016, s. 16.

¹⁸ A. Sakson, *Mazury – społeczność pogranicza*, Poznań 1990, s. 78-79, 120-123.

¹⁹ Jedną z istotnych konsekwencji II wojny światowej były zmiany granic państw i wystąpienie masowych migracji, które miały zarówno charakter dobrowolny, jak i przymusowy. W sposób szczególny dotknęło to Polski. Rzeczpospolita utraciła Kresy Wschodnie, a część terenów III Rzeszy została przekazana państwu polskiemu (w tym Warmia i Mazury). W konsekwencji dokonywano przesiedleń ludności. Z nowych granic Polski wysiedlono ok. 3,5 mln Niemców, a na ich miejsce osiedlali się głównie Polacy, którzy musieli opuścić tereny włączone do ZSRR. A. Bobryk, *Usage of mother tongue by minorities in public life in Poland. The example of the German minority*, [w:] *The Fifth International Conference on History and Political Sciences. Proceedings of the Conference (January 23, 2015)*, red. K. Orzechowska, Vienna 2015, s. 60.

Proces ten przebiegał w kontekście ówczesnych potrzeb – bezpieczeństwa, codziennego bytu, pracy i odpoczynku²⁰. Jak się wydaje, w dyskursie publicznym najbardziej pożądane było wówczas dziedzictwo narodowe – polskie, ale nie lokalne albo odrębne etniczne czy jakiegokolwiek cząstkowe kulturowo. W ówczesnej sytuacji to dziedzictwo stanowiło wspólne odniesienie dla osadników z wielu stron Polski, a także dla tej ludności miejscowej, która jeszcze nie wyjechała do Niemiec, preferując polską identyfikację narodową. Był to mechanizm wzmacniający więzi w skomplikowanej sytuacji kulturowej i politycznej na tzw. Ziemiach Odzyskanych²¹.

Wydaje się też, że z biegiem lat, w powojennej sytuacji kulturowej na Warmii i Mazurach, urzeczywistniła się teza Margaret S. Archer, zgodnie z którą „kultura nie jest wystarczająco wspólna, aby mogła wytwarzać konsensus przez jej dzielenie”²². Przecież dziedzictwo to w olbrzymiej mierze historii, które ludzie opowiadają o swojej przeszłości na rzecz teraźniejszości, zapominając, wybierając, podkreślając wybrane części²³. Według M.S. Archer „istnieje system kulturowy, który posiada właściwości emergentne w postaci sprzeczności i komplementarności (...) interakcja społeczno-kulturowa nie musi być z konieczności zgodna ani przybierać postaci sprzyjającej podtrzymywaniu czy reprodukcji kultury”²⁴. Więcej, według tej badaczki kultura w każdym ujęciu może i ograniczać, i ułatwiać sprawczość uczestników sytuacji społeczno-kulturowych²⁵. Powstające w tych sytuacjach więzi, owo spoiwo dziedzictwa, wynikają równocześnie ze świadomości i motywacji jednostek oraz z cech lokalnego środowiska, tego zastanego i tego, w którym jednostka się

²⁰ Vide: R. Matyja, *Miejski grunt. 250 lat polskiej gry z nowoczesnością*, Kraków 2021, s. 283-292.

²¹ M. Werner, *Pomiędzy dumą a niemożnością. Czy Polacy potrzebują kultury narodowej?*, [w:] *Spoleczeństwo polskie dziś. Samoświadomość, uznanie, edukacja*, red. M. Saganik, M. Werner, M. Woźniewska-Działak, Ł. Kucharczyk, Warszawa 2018, s. 14-15. Vide: J. Eisler, R. Terlecki, *O kulturze w PRL* (wywiad przeprowadzony przez B. Polak), „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 10, s. 6-10 i nn.; R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL*, [w:] *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009, s. 92 i nn.

²² M.S. Archer, *Kultura i sprawczość. Miejsce kultury w teorii społecznej*, Warszawa 2019, s. 518.

²³ S. Macdonald, *Heritage Traces, Differences, and Futures: New Research Approaches to Heritage and Society*, [w:] *Heritage and Society*, red. R. Kusek, J. Purchla, Kraków 2019, s. 26-27.

²⁴ M.S. Archer, *Kultura i sprawczość...*, s. 518.

²⁵ Ibidem, s. 524.

ukszałtowała²⁶. Zaproszenia do udziału w lokalnych wydarzeniach dobrze to odzwierciedlają.

Zaproszenia

Drukowane, napisane na maszynie, ręcznie uzupełniane sztywne tekturki i zwykle kartki wskazują na typy wydarzeń, w jakich wchodziło w interakcje i realizowano wolę świętowania. Te z 1945 r. powstawały w drukarni na nieco grubszym, czystym papierze, z ozdobną czcionką. Warto przy tym zaznaczyć, że wówczas do wielu pism urzędowych wykorzystywano odwrotne strony druków niemieckich²⁷. Nieco późniejsze zaproszenia pozbawiano uroczystego charakteru i uwiarygodniano pieczętkami instytucji. W kolejnych dekadach zaczęły się pojawiać formularze – papiery firmowe organizacji zapraszających, a równolegle, obok białych kartek zapisanych na maszynie i odbijanych na powielaczu, powrócono do specjalnie projektowanych, okazjonalnych kartoników, które zamawiano w drukarni i następnie wypełniano odręcznie lub maszynowo. Takie zauważalne zmiany szaty graficznej i sposobu wykonania zaproszeń oraz jakości papieru wpisują się również w podstawowe składowe świętowania, czyli powód ku temu, zaangażowani ludzie, środki, czas i miejsce²⁸. Sformułowanie zaproszenia na wydarzenie oznaczało, że zostało podjęte intencjonalne, więziotwórcze działanie, często o charakterze wzajemnościowym. Wydaje się, że nawet samo to miało znaczenie dla kulturowego procesu wytwarzania dziedzictwa, nawet jeśli w wydarzenie była zaangażowana niewielka, wybrana grupa osób.

Wszystkie uroczystości organizowały władze lokalnych urzędów i ich wyspecjalizowanych komórek, np. prezydenci Olsztyna i kolejni przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej (MRN), przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej (WRN), kierownicy i naczelnicy poszczególnych wydziałów. Byli to także prezesi i dyrektorzy instytucji i organizacji, przedstawiciele partii, związków zawodowych, organizacji kulturalnych, służb mundurowych, a także zarządy okazjonalnie powoływanych komitetów. Co ciekawe, z biegiem lat zapraszającym coraz

²⁶ A. Giza-Poleszczuk, M. Marody, *W uwięzi więzi...*, s. 27-28.

²⁷ Vide np. DH 948 OMO, Decyzja o zmianie przydziału krowy, Szczytno, 26 I 1946; DH 1382 OMO, Protokół z posiedzenia Wydziału Powiatowego Starostwa Olsztyńskiego, Olsztyn 30 VIII 1945; DH 2043 OMO, plakat Ligi Morskiej „Święto Morza”, Olsztyn VI 1945.

²⁸ L. Dyczewski, *Święto i jego kulturotwórcza rola*, „Kultura i Społeczeństwo” 2012, nr 4, s. 9-11.

częściej była organizacja czy osoba świętująca, a coraz rzadziej instytucja zwierzchnia lub odpowiedzialna za działalność jubilata.

Zapraszani to również osoby piastujące wysokie urzędy, ale także naukowcy, artyści czy też ci, których dane wydarzenie dotyczyło w sposób szczególny z racji pozycji społecznej, wieku, miejsca pracy czy typu święta. Zaproszenia są imienne, ale zdarza się, że miejsce na wpisanie danych zapraszanego nie jest wypełnione. Są też takie, w których nie wskazano konkretnych osób, ale delegata danej organizacji czy też ogólnie jej przedstawiciela określonego mianem „obywatela/obywatelki”. Warto też zwrócić uwagę na zaproszenia na wydarzenia okolicznościowe, skierowane do ogółu mieszkańców Olsztyna, sformułowane przez rozmaite instytucje. Część z tych organizacji wkrótce przestała funkcjonować odrębnie, ze względu na procesy centralizacyjne w państwie²⁹. Było to np. Towarzystwo Przyjaciół Teatru Młodych im. M. Kajki w Olsztynie, z prezesem Stefanem Nafalskim na czele³⁰. W listopadzie 1946 r. zapraszał on na spektakl „Stefek» czyli «Zbudzona dojrzałość», w związku z uroczystą inauguracją tego teatru³¹. Towarzystwo i ten teatr istniały do 1947 r. Z kolei Olsztyński Cech Piekarsko-Cukierniczy, który zawiązał się we wrześniu 1945 r.³², już w listopadzie zorganizował „wielką zabawę taneczną”, w sali Stronnictwa Ludowego w Olsztynie. Zawiadamiał o tym uliczny plakat, razem z zachętą, że będzie bufet i orkiestra³³. Podobny, publiczny apel o uczestnictwo wystosował w listopadzie 1945 r. Obywatelski Komitet Wykonawczy, zajmujący się pierwszą w powojennym Olsztynie promocją podchorążych z Oficerskiej Szkoły Artylerii³⁴. Plakatową formę miało zaproszenie na I Ogólnopolski Zlot Młodzieży w Szczecinie, 19-21 X 1945 r., wystosowane przez Komitet Organizacyjny Zjazdu³⁵. Można jeszcze przywołać podobne, ale dużo później-

²⁹ M. Miechowicz, *Sytuacja kultury polskiej (ze szczególnym uwzględnieniem plastyki) w latach 1944-1989*, „Zarządzanie w Kulturze” 2002, t. 3, s. 110-112.

³⁰ T. Prusiński, *Jest teatr w Olsztynie*, Olsztyn 2005, s. 58-59. Vide: *Stefan Nafalski*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/19320/stefan-nafalski> (data dostępu: 23.11.2024).

³¹ DH 1467 OMO, Olsztyn XI 1946.

³² DH 7995 OMO, anonimowe wspomnienia dotyczące działalności Izby Rzemieślniczej w Olsztynie w 1945 i w 1946 r. Zgodnie z dekretem z 21 IV 1948 r. lokalne izby rzemieślnicze zostały podporządkowane Centralnemu Urzędowi Planowania i ministerstwu brzożowym. Dekret z dnia 21 kwietnia 1948 r. o zmianie ustawy z dnia 19 lipca 1939 r. o izbach rzemieślniczych i ich związku, Dz.U. 1948, nr 23, poz. 155.

³³ DH 18164 OMO, Olsztyn 10 XI 1945.

³⁴ DH 18172 OMO, Olsztyn 6 XI 1945. Szkoła ta działała w Olsztynie do wiosny 1946 r., kiedy została przeniesiona do Torunia. W.B. Lach, *Problem bezpieczeństwa Polski Północnej po II wojnie światowej*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3, s. 246.

³⁵ DH 18169 OMO, Olsztyn 19-21 X 1945.

sze zaproszenie „mieszkańców miasta i powiatu” na „wielki wiec”, zorganizowany przez Komitet Obchodu Święta Ludowego w Nidzicy 25 V 1969 r. w nidzickim parku³⁶.

Odmiennej kategorią, świadczącą o wadze indywidualnych więzi w obrębie nowo tworzącego się dziedzictwa, są wspomniane już zaproszenia wystosowane przez organizacje z innych miast i regionów Polski. Otrzymywali je najczęściej, stosownie do pełnionych funkcji, Hieronim Skurpski (1914-2006), artysta malarz, dyrektor Muzeum Mazurskiego, a potem Biura Wystaw Artystycznych (BWA) w Olsztynie, wymieniana już Eugenia Śnieżko-Szafnagłowa, Jan Boenigk (1903-1982) – nauczyciel, działacz i urzędnik oświatowy w Olsztynie czy dr Zygmunt Lietz (1927-2021), historyk i badacz zatrudniony w Muzeum Mazurskim oraz w Ośrodku Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego (OBN), a następnie dyrektor Archiwum Państwowego w Olsztynie. Są to także zaproszenia na nazwisko Gustawa Leydinga juniora (1899-1974), mazurskiego działacza, regionalnego historyka i publicysty³⁷.

Publiczne spotkania towarzyskie

Pierwsze wydarzenia kulturalne, zanotowane w Olsztynie w 1945 r. i w kilku kolejnych latach, przyjmowały często formę spotkań towarzyskich. Można przypuszczać, że były to rezultaty zrozumiałej tęsknoty za normalnością wobec kończącej się wojny, mimo ciągle istniejących niebezpieczeństw codziennego życia, niepewności i chaosu na Warmii i Mazurach. Organizowano więc zabawy taneczne, także sylwestrową i karnawałową, „wspólny wieczorek”, „zebranie towarzyskie”, „zabawa zbliżeniowa”, występ wokalnie-rozrywkowy, bankiet na zamku, „uroczysty wieczór”, kolacja, „wieczornica spółdzielcza”. Takie zaproszenia otrzymywał z urzędu prezydent Olsztyna³⁸. Inicjatorami były instytucje i urzędy polskiej administracji oraz rozmaite komisje i komitety, m.in.: Okręgowa Komenda Straży Kolei Państwowych³⁹, pełnomocnik rządu – płk Jakub Prawin⁴⁰, Związek

³⁶ DH 7170 OMO, Nidzica 25 V 1969.

³⁷ T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX-XX w. (do 1945 r.)*, Warszawa 1983, s. 187.

³⁸ Vide np. zaproszenia dla C. Browińskiego: DH 1509 OMO – Zarząd Oddziału Towarzystwa Przyjaciół Dzieci zapraszał na uroczystość noworoczną, w Sali Malinowej teatru im. Jaracza w Olsztynie, Olsztyn 21-22 I 1950; DH 1510 OMO - Prezydium Olsztyńskiej WRN zapraszało na kolację, Olsztyn 24 V 1950.

³⁹ DH 211 OMO, Olsztyn 31 XII 1945.

byłych Więźniów Politycznych Niemieckich Więzień i Obozów Koncentracyjnych⁴¹, Okręgowa Komisja Związków Zawodowych⁴², prezes Ogniska Związku Nauczycielstwa Polskiego w Olsztynie⁴³, Komitet Obchodu Dnia Spółdzielczości⁴⁴, urzędnicy Starostwa Powiatowego w Olsztynie⁴⁵, dowództwo jednostki wojskowej 65644⁴⁶ czy Komitet Organizacyjny Bankietu Pożegnalnego – przygotowanego „w związku z opuszczeniem stanowiska przez dowódcę Dywizji Piechoty Komen-danta Garnizonu Olsztyna pułkownika Nakoniecznego Maksymilia-na”⁴⁷. Ciekawostką może być zaproszenie na zabawę sylwestrową datowane na połowę grudnia 1949 r., a zorganizowane przez Komitet Opiekuńczy Skarbowców przy Szkole Ogólnokształcącej Męskiej Stopnia Podstawowego i Licealnego w Olsztynie (dzisiejsze I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza)⁴⁸.

Spotkania towarzyskie - zasadniczo rozrywkowe – czasem miały także szczytny, dobroczynny cel. Taka w zamierzeniu była zabawa zaaranżowana 18 II 1950 r. przez Koło Towarzystwa Przyjaciół Młodzieży Szkół Wyższych przy Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Olsztynie (DOKP) – „na organizację zbiorowej opieki naukowej dla studentów środowiska olsztyńskiego”⁴⁹. Podobny zamysł towarzyszył potańcówce przygotowanej przez Komisję Porozumiewawczą Organizacji Młodzieżowych. Dochód z niej został przeznaczony na Zlot Młodzieży w Szczecinie, 13-14 IV 1946 r.⁵⁰ Z kolei zysk z „zabawy zbliżeniowej”, zorganizowanej 5 XI 1949 r. przez Olsztyńskie Zakłady Ceramiki Czerwonej, ofiarowano na budowę pomnika wdzięczności Armii Czerwonej⁵¹. W lutym 1950 r. Zarząd Koła Miejscowego Związku Zawodowego Pracowników Poczty i Telekomunikacji, zorganizował zabawę karnawałową, z której dochód przeznaczono na odbudowę Warszawy. Zaproszenie otrzymali prezydent Olsztyna Czesław Browiński i jego rodzina⁵².

⁴⁰ DH 4330 OMO, B. Latosiński, prezydent Olsztyna, 1945.

⁴¹ DH 271 OMO, Olsztyn 2 III 1946.

⁴² DH 4336 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 7 VII 1945.

⁴³ DH 4337 OMO, ibidem.

⁴⁴ DH 4342 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 28 IX 1945.

⁴⁵ DH 4343 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 29 IX 1945.

⁴⁶ DH 4350 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 19 VIII 1945.

⁴⁷ DH 4351 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 6 X 1945.

⁴⁸ DH 13309 OMO, [nazwisko wydrapano], Olsztyn 14-15 XII 1949.

⁴⁹ DH 1512 OMO, C. Browiński, prezydent Olsztyna z rodziną, 18 II 1950.

⁵⁰ DH 4331 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 1945.

⁵¹ DH 1511 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 1949.

⁵² DH 1508 OMO, Olsztyn 4 II 1950.

Przypuszczalnie do kategorii specyficznych spotkań towarzyskich można włączyć te wydarzenia, których obocznym celem było formowanie kulturalnej elity Olsztyna. Ułatwiały one udział przedstawicieli lokalnej elity oraz lokalnych organizacji w wydarzeniach nie zawsze związanych z ich zasadniczą działalnością. Na przykład jest to „bilet urzędowy nr 11/I dla ob. Prezydenta Miasta Olsztyna, uprawniający do zajęcia w Teatrze Miejskim im. S. Jaracza w Olsztynie” dwóch na stałe wyznaczonych miejsc, w sezonie 1948/49⁵³. Integrację międzyśrodowiskową zapewniały zaproszenia dla przedstawicieli instytucji *stricte* kulturalnych, które włączały ich w przestrzeń administracyjną i urzędniczą lokalnego środowiska. I tak H. Skurpski otrzymał np. zaproszenie z FJN i od WRN na „posiedzenie z okazji 15-lecia PRL i Tysiąclecia Państwa”⁵⁴. E. Śnieżko-Szafnagłowa była gościem WRN w olsztyńskim amfiteatrze podczas obchodów 550-lecia bitwy pod Grunwaldem⁵⁵, a także podczas inauguracji Roku Kulturalno-Oświatowego 1972/73, w klubie „Budowlani”⁵⁶. Była też zapraszana jako ekspert teatralny, np. do Domu Pomocy Społecznej w Barczewie⁵⁷. Reprezentowała kręgi teatralne na uroczystych, wspólnych sesjach olsztyńskiej rady miejskiej i wojewódzkiej⁵⁸, a także na akademii z okazji 8. rocznicy powstania Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO) na Warmii i Mazurach. To ostatnie zaproszenie zostało opatrzone cytatem z przemówienia Bolesława Bieruta „ORMO - to skuteczna i szlachetna forma samoobrony wszystkich ludzi pracy przed siewcami niepokoju, przed bandytyzmem popolitym i politycznym, przed wszystkimi, którzy pragnęli by nieszczęścia Polski”⁵⁹. Dość oczywiste wydawało się uczestnictwo E. Śnieżko-Szafnagłowej w spotkaniach olsztyńskiej Ligi Kobiet⁶⁰, na których gościł również prezydent Olsztyna⁶¹. O integracji środowisk w regionie świadczy również to, że o sesjach rady gminnej w Bartągu

⁵³ DH 1516 OMO. Vide też DH 1507 OMO, Cz. Browiński, Elbląg wrzesień 1949.

⁵⁴ MWiM sygn. MPH 254, H. Skurpski, Olsztyn, 21 VII 1959 [sygnatura zbiorów Działu Historii Etnografii Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, dalej MPH...].

⁵⁵ DH 3186 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn VII 1960.

⁵⁶ DH 3202 OMO, Olsztyn 6 X 1972.

⁵⁷ DH 3204 OMO, Barczewo 23 II 1973.

⁵⁸ DH 3206 OMO, Olsztyn 21 VII 1977.

⁵⁹ DH 3176 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 21 II 1954.

⁶⁰ Zaproszenia – E. Śnieżko-Szafnagłowa: DH 3189 OMO, Olsztyn 4 IV 1963; DH 3192 OMO, Olsztyn 21 IV 1965; DH 3196 OMO, Olsztyn I 1970.

⁶¹ DH 1513 OMO, C. Browiński, Olsztyn 18 II 1950.

zawiadamiano Edwarda Turowskiego, kierownika szkoły w Tomaszowie⁶².

Warto też zaznaczyć, że tuż po wojnie w programach niektórych spotkań uwzględniano rytuały religijne. W sierpniu 1946 r. w „zaproszeniu na uroczyste Święto Kolejarzy DOKP” zawarto wręczanie odznaczeń, mszę świętą, pochód i akademię w sali teatru im. S. Jaracza w Olsztynie⁶³. Świętem wspólnym dla lokalnych sfer społecznych było również uroczyste objęcie diecezji warmińskiej przez administratora apostolskiego ks. bpa Teodora Bensch, na który zapraszał ks. Jan Hanowski, proboszcz w olsztyńskiej katedrze i przewodniczący komitetu organizacyjnego ingresu⁶⁴. Elementy religijne pojawiają się następnie w zaproszeniach z lat 80. XX w. – np. na uroczystości poświęcenia plonów, które zorganizował Zarząd Regionu Warmińsko-Mazurskiego NSZZ Solidarność Rolników Indywidualnych⁶⁵.

Do szczególnych zaproszeń należy to, które inżynier Jan Grabowski w 1945 r. wystosował do Bronisława Latosińskiego, prezydenta Olsztyna, z wiadomością, że został on wybrany do Komisji Organizacyjnej Klubu Towarzyskiego i w związku z tym był oczekiwany na zebraniu w mieszkaniu pełnomocnika rządu⁶⁶. B. Latosińskiemu zaproponowano wcześniej udział w spotkaniu założycielskim Klubu Dyskusyjnego⁶⁷. Podobne jest zaproszenie prezydenta do olsztyńskiego oddziału Polskiego Związku Łowieckiego⁶⁸ oraz na posiedzenie Komitetu Organizacyjnego Akademii Administracji w Olsztynie⁶⁹. Takie inicjatywy mogły się pojawić tylko dlatego, że wówczas kontrola państwa nad samoorganizowaniem się społeczeństwa nie była jeszcze wówczas silna, aczkolwiek ujawniała się w nadzorze cenzorskim. Ogłoszenia i zaproszenia publiczne musiały mieć aprobatę wojewódz-

⁶² DH 5256 OMO, Bartąg 30 I 1946; DH 5257 OMO, Bartąg 31 X 1962.

⁶³ DH 6724 OMO, Zygmunt Tworowski, Olsztyn 18 VIII 1946.

⁶⁴ DH 4355 OMO, B. Latosiński, Olsztyn X 1945.

⁶⁵ DH 14544 OMO, M. Waluga, Olsztyn 1981.

⁶⁶ DH 4339 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 7 VIII 1945. Vide też DH 11621 OMO, zaproszenie Klubu Towarzyskiego w Olsztynie na otwarcie lokalu klubowego, X 1945. Klub ten działał do 1947 r. Jego funkcje przejął w 1948 r. Klub Inteligencji Pracującej, który zlikwidowano w październiku tego roku, a w jego miejsce utworzono Dom Kultury Robotniczej. T. Bierkowski, *Kluby kultury w województwie olsztyńskim w latach 1945-1949*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1974, nr 3, s. 260, 263-265.

⁶⁷ DH 4338 OMO, B. Latosiński, Olsztyn VII 1945.

⁶⁸ DH 4340 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 16 VIII 1945.

⁶⁹ DH 4341 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 19 IX 1945. Vide: S. Achremczyk, *Akademia Administracji – pierwsza szkoła wyższa w Olsztynie*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 2022, z. XXXVI, s. 191-193.

kiego oddziału Centralnego Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk⁷⁰.

Spotkania przy stole, tańce, uczestnictwo w spektaklach i podobne kontakty międzyśrodowiskowe w swobodniejszych sytuacjach sprzyjały poznawaniu się, w pewien sposób wymuszały uwspólnienie stylu komunikacji i wymianę doświadczeń. Przepuszczalnie pozwalały na weryfikację zaufania, wiarygodności informacji i wzajemnych ocen. Powstawały wtedy struktury znajomości, wyłaniały się wartości i interesy, odpowiadające orientacjom na cele społecznych aktorów, zaangażowanych w te układy⁷¹. Warto przy tym wskazać na współpracę między instytucjami organizującymi takie towarzyskie imprezy. Ilustruje to zabawa taneczna, przygotowana w 1948 r. w związkowej świetlicy przez Zarządy Kół Związku Zawodowego Kolejarzy w Olsztynie oraz Komitet Odbudowy Stolicy przy Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Olsztynie⁷². Podobne znaczenie miały uroczyste obiady i przyjęcia, jak np. to z okazji 550. rocznicy bitwy grunwaldzkiej, w Sali Malinowej Teatru im. S. Jaracza w Olsztynie. To zaproszenie wystosował Ogólnopolski Komitet Frontu Jedności Narodu (FJN) i Prezydium WRN⁷³. Jeszcze szerszy krąg więzi kształtowało zaproszenie na kolację od prezesa Rady Ministrów, skierowane do J. Boenigka, z okazji narady przewodniczących prezydiów rad narodowych⁷⁴.

W miarę upływu czasu spotkania towarzyskie zaczęły się formalizować, a tańce i zabawy przestawały być remedium na wojenne przeżycia. W Olsztynie, od połowy lat 60. XX w., można to również tłumaczyć powstaniem Domu Środowisk Twórczych, który jako filia Wojewódzkiego Domu Kultury (WDK) stał się swoistym centrum towarzyskiego życia lokalnego środowiska artystycznego⁷⁵. Być może – co bardzo prawdopodobne – zaproszenia z kategorii „spotkania towarzyskie” przestano formułować na papierze i ustalano je w trakcie rozmów. W zbiorach jest niewiele śladów takich spotkań. Na „współ-

⁷⁰ Vide np. DH 18158 OMO, plakat olsztyńskiego kina „Polonia” z informacją „o filmie egzotycznym amerykańskiej produkcji pt. «Czarny Księżyc», po 4 X 1945; DH 18159 OMO, plakat - program kina „Polonia”, Olsztyn 23 X 1945 r.

⁷¹ Vide J. Szymczyk, *Socjologiczne rozumienie wartości w aspekcie relacjonistycznym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2019, nr 3, s. 42.

⁷² DH 6725 OMO, Olsztyn, 1 IX 1948.

⁷³ DH 3188 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 19 VII 1960; Vide też DH 3185 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn lipiec 1960.

⁷⁴ DH 3699 OMO, Warszawa III 1968.

⁷⁵ *Dom środowisk twórczych w Olsztynie*, http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Dom_C5%9Arodowisk_Tw%C3%B3rczych_w_Olsztynie (data dostępu: 23.02.2024).

ny wieczorek” w restauracji „Nowoczesna”, we wrześniu 1961 r., zapraszało kolegium redakcyjne „Głosu Olsztyńskiego”, z okazji 3000 numeru oraz jubileuszu 10-lecia gazety pod tym tytułem⁷⁶. Kolejne, z września 1973 r., zostało wystosowane przez Państwowe Przedsiębiorstwo „Dom Książki” w Olsztynie i jego Radę Zakładową, które „uprzejmie zapraszają Obywatela na spotkanie towarzyskie (...) serdecznie prosimy o wzięcie udziału”⁷⁷. Tekst napisano na maszynie, na zwykłym papierze, z pieczętą instytucji i podpisami dyrektora Tadeusza Lasikowskiego i Krystyny Rudnickiej, przewodniczącej Rady Zakładowej. Adresatem był emerytowany nauczyciel, Antoni Neumann (1901-1974), który na odwrocie arkusika napisał, że z powodów zdrowotnych nie może przybyć na spotkanie.

Jubileusze osób publicznych

W zaproszeniach pojawiają się święta dotyczące osób publicznych, wynikające z ich pracy zawodowej, szczególnie artystycznej i literackiej. Są to także rocznice pożycia małżeńskiego, jubileusze urodzin i rocznice śmierci. W powojennej historii regionu zasadniczym kryterium wyboru była propolska aktywność/działalność przed 1939 r. i taka tożsamość narodowa jubilata. Szczególnie podkreślano obecność i osiągnięcia Mikołaja Kopernika na Warmii. W 1973 r. najważniejsza była 500. rocznica urodzin Kopernika, dziś będąca dość neutralną okazją do świętowania, a wówczas w większym stopniu służąca narodotwórczym celom państwa⁷⁸.

Prywatne okazje, jak urodziny i staż małżeński, były świętowane przez instytucje publiczne, jeśli dotyczyły osób mieszczących się w kryteriach opisujących propolską działalność. Przykładem służą diamentowe gody Anny i Michała Lengowskich. M. Lengowski (1863-1967) jako przedwojenny członek Związku Polaków w Niemczech, poeta ludowy i zbieracz folkloru był ważnym reprezentantem ludności rodzimej. W sierpniowe popołudnie 1958 r. przedstawiciele Prezy-

⁷⁶ DH 5542 OMO, Olsztyn 2 IX 1961.

⁷⁷ DH 585 OMO, A. Neumann, Olsztyn 18 IX 1973. A. Neumann, jeszcze jako aktywny zawodowo działacz, był zapraszany na narady organizowane przez Zarząd Główny Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik” i Instytut Kulturalno-Oświatowy: DH 526 OMO, Warszawa VI 1948.

⁷⁸ DH 13117 OMO, Zaproszenie na wystawę Międzynarodowego Rysunku Satyrycznego „A jednak się kręci”, zorganizowanej z okazji urodzin Mikołaja Kopernika, przez Klub Międzynarodowej Prasy i Książki „Ruch” oraz redakcję „Szpilek”, otwarcie 1 VIII 1973 w Młodzieżowym Domu Kultury w Olsztynie, Warszawa 1973.

dium WRN i Wojewódzkiego Komitetu FJN wręczyli małżonkom odznaczenia państwowe⁷⁹. Wieczorem tego dnia kolejne spotkanie z tej okazji zorganizowało Warmińsko-Mazurskie Towarzystwo Kulturalno-Społeczne (WMTKS), wymieniając jedynie M. Lengowskiego, jako „zasłużonego działacza warmińskiego”⁸⁰. Przykład świętowania o nieco innym znaczeniu to obchody setnej rocznicy urodzin lokalnego poety ludowego, Michała Kajki (1858-1940)⁸¹. Jego twórczość, uznawana za dowód polskiej tożsamości narodowej przed wojną, jest w niekorzystnym zestawieniu do wojennej i powojennej historii jego rodziny. Syn Gustaw zginął w 1945 r. w Gdańsku, a w 1964 r. Augusta, wdowa po nim, wraz z dzieckiem zdecydowała się wyjechać do Niemiec. Drugi syn Adolf razem z żoną Gertrudą, deklarowali narodowość niemiecką i w latach 1962-1977, wielokrotnie zwracali się do organów władz PRL o zgodę na wyjazd do RFN. Pozwolenie uzyskali dopiero jesienią 1977 i przesiedlili się do Niemiec w styczniu 1978 roku⁸².

Udział instytucji branżowych w prywatnych świętach powodował ciekawe zestawienia okazji. Obchody 70. urodzin Marii Zientary-Malewskiej (1894-1984) połączono z publikacją 600. numeru „Słowa na Warmii i Mazurach”. Spotkanie zorganizowało kierownictwo Oddziału Stowarzyszenia „PAX” w Olsztynie oraz zespół redakcyjny czasopisma⁸³. Kilka lat później połączono 40. rocznicę szkół polskich na Warmii, Mazurach i Powiślu z jubileuszem 50-lecia pracy twórczej M. Zientary-Malewskiej i G. Leydinga⁸⁴. Oboje jubileaci byli autochtonami, zasłużonymi dla podtrzymywania polskości na Warmii i Mazurach⁸⁵. Z kolei 70. urodziny Jana Lubomirskiego (1905-1997), polskiego działacza oświatowego, nauczyciela i zbieracza folkloru, zosta-

⁷⁹ DH 5521 OMO, H. Skurpiski, Olsztyn VIII 1958.

⁸⁰ DH 5522 OMO, ibidem.

⁸¹ DH 5529 OMO, Olsztyn 29 IX 1968. Należy zwrócić też uwagę na współczesne interpretacje tożsamości poety: „Michał Kajka nie był ani Niemcem, ani Polakiem, był Mazurem-człowiekiem pogranicza. Modlił się po polsku, ale mówił i czytał także po niemiecku. Chwalił swoje rodzinne strony, zachwycił się pięknem mazurskiej przyrody, ubolewał jednak nad zanikiem w tym krajobrazie «macierzyńskiej mowy» czyli języka polskiego. Tożsamość Kajki ukształtowały: gwara mazurska, religijne księgi ewangelickie drukowane staropolszczyzną oraz czasopisma, gazety i kalendarze drukowane dla Mazurów po polsku czcionką gotycką”. *Michał Kajka*, www.michalkajka.pl/michal-kajka/ (data dostępu: 15.03.2024).

⁸² R. Żytyńiec, *Losy potomków Michała Kajki*, [w:] *Michał Kajka znany i nieznan* *poeta z Mazur. Katalog wystawy*, Ełk 2023, s. 35.

⁸³ DH 3190 OMO, E. Snieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 28 IX 1964.

⁸⁴ DH 580 OMO, A. Neuman, Olsztyn, 1969.

⁸⁵ Vide T. Oracki, *Słownik biograficzny...*, s. 186-187 i 344.

ły uświetnione przez wystawę jego kolekcji, w sali Kromera w zamku w Olsztynie⁸⁶.

Zgodnie z treścią zaproszeń rocznice urodzin były równie ważne jak jubileusze pracy zawodowej na rzecz rozwoju regionu, szczególnie gdy była to twórczość artystyczna, praca naukowa czy oświatowa. Takie uroczystości zasadniczo były organizowane przez instytucje branżowe i Wydział Kultury Prezydium WRN w Olsztynie. Zdarzało się, że okazje dopasowywano i łączono, nawet ignorując właściwe daty. Przykładem służy tu zaproszenie na 60. urodziny Juliusza Malewskiego (1899-1981) w 1959 r.⁸⁷ oraz 40-lecie pracy społecznej i naukowej Emilii Sukertowej-Biedrawiny (1887-1970)⁸⁸, które wspólnie świętowano w 1960 r. w gabinecie Mariana Gotowca, przewodniczącego WRN⁸⁹. Natomiast w 1961 r. Towarzystwo Rozwoju Ziem Zachodnich (TRZZ), Związek Literatów Polskich (ZLP) i WMTKS przygotowały spotkanie z M. Zientarą-Malewską, „zasłużoną bojowniczką o polskość Warmii i Mazur, z okazji 40-lecia pracy społeczno-kulturalnej”⁹⁰. Wydział Kultury WRN wraz ze ZLP urządził publiczne świętowanie jubileuszu 75-lecia urodzin J. Boenigka, połączone z 50-leciem jego pracy twórczej, 24 lipca 1978 r. w sali Kromera w olsztyńskim zamku. Lista osób zaproszonych na jubileusz obejmowała 108 nazwisk wraz z funkcjami lub/i nazwą reprezentowanej organizacji⁹¹.

Zaproszenia na rocznice śmierci są – w kolekcji muzealnej – zdecydowanie rzadsze. Przykładem służą uroczystości zorganizowane w 1958 r. przez Komitet Obchodu XXX Rocznicy Zgonu Andrzeja Samulowskiego⁹². Wtedy też wspomniano 30. rocznicę śmierci ks. Walentego Barczewskiego. W Brąszwałdzie złożono kwiaty na jego grobie, Maria Zientara-Malewska wygłosiła prelekcję, a w części artystycznej

⁸⁶ DH 5564 OMO, Olsztyn 20 XI 1975.

⁸⁷ DH 5625 OMO, Olsztyn 28 III 1959. J. Malewski był m. in. „organizatorem bankowości i spółdzielczości polskiej na Warmii”. Należał do polskich organizacji w Niemczech, w czasie wojny został osadzony w obozach koncentracyjnych. T. Oracki, *Słownik biograficzny...*, s. 206-207.

⁸⁸ E. Sukertowa-Biedrawina była redaktorką, działaczką kulturalno-oświatową, publicystką, literatką, badaczką oraz popularyzatorką dziejów Warmii i Mazur. Ibidem, s. 301.

⁸⁹ DH 5534 OMO, Olsztyn 20 I 1960.

⁹⁰ DH 5536 OMO, H. Skurpski, Olsztyn 2 II 1961.

⁹¹ DH 3653 OMO, Olsztyn 1978.

⁹² DH 5519 OMO, Olsztyn 13 IV-18 V 1958. A. Samulowski (1840-1928) był poetą i księgarzem warmińskim oraz lokalnym działaczem oświatowym. *Andrzej Samulowski (poeta)*, [http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Andrzej_Samulowski_\(poeta\)](http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Andrzej_Samulowski_(poeta)) (data dostępu: 23.09.2024).

wystąpiły zespoły folklorystyczne z powiatu olsztyńskiego⁹³. Są to także rocznice związane ze śmiercią Kopernika⁹⁴.

Wybierane do świętowania okazje wyznaczały hierarchię osób znaczących, a ich osiągnięcia i życiorysy były przedmiotem wiedzy środowiskowej oraz treścią informacji lokalnych. W ten sposób wzmacniały się relacje między tymi ludźmi, którzy byli zaangażowani w nie przez znajomość z jubilatami bądź jako organizatorzy, a do dziedzictwa włączała się ich twórczość oraz rezultaty społecznego zaangażowania.

Zakończenie

John Tunbridge zwracał uwagę na pierwszeństwo pytania „czyje dziedzictwo?” przed „jakie dziedzictwo?”⁹⁵. Analiza zaproszeń wskazuje, że dla uwspólniania dziedzictwa w regionie istotne były więzi tworzące się poprzez odwzajemnianie zaproszeń, zasadniczo w gronie osób pełniących funkcje publiczne. Nawet jeśli analizowane zaproszenia nie były realizowane, czy nie dochodziło do realnego „spotkania”, to interakcja zapośredniczona przez fizyczną formę zaproszenia miała znaczenie dla dziedzictwa w regionie. Współcześnie dziedzictwo na Warmii Mazurach utrwaliło cechy „dziedzictwa wywołującego dysonans” czy też kłopotliwego – takiego, które najczęściej jest instrumentalnie traktowane⁹⁶. Można wnioskować, że znaczne zróżnicowanie kulturowe, cechujące powojenną społeczność Warmii i Mazur, sprzyjało silnemu racjonalizowaniu indywidualnej sprawczości w sferze tworzenia dziedzictwa, w procesie kształtowania tożsamości w odniesieniu do państwa i jego instytucji. Sprawiało, że interakcje częściej były ustrukturuwane, gdyż dotyczyły raczej funkcji i stanowisk niż ról społecznych jednostek jako takich⁹⁷. Jak się zdaje, w tym kontekście należy podkreślić znaczenie inicjatyw, podejmowanych przez lokalne urzędy administracji państwowej, w procesie konstruk-

⁹³ MPH 267, Brąswałd, 1 VI 1958.

⁹⁴ Vide np. MPH 728, Sztab Operacji 1001 Frombork został zaproszony na uroczyste ognisko harcerskie poświęcone 427. rocznicy śmierci Mikołaja Kopernika, Toruń 24 V 1970.

⁹⁵ R. Kusek, *John Tunbridge – heritolog przelomu wieków*, [w:] J. Tunbridge, *Zmiana warty...*, s. 6 i 27.

⁹⁶ K. Biskupska, K. Ciechorska-Kulesza, *Kłopotliwe dziedzictwo. Konteksty, interpretacje, działania*, „Kultura i Społeczeństwo” 2024, nr 1, s. 4-6. Vide: J. Majewski, *Nie-wykorzystane turystycznie obszary dziedzictwa kulturowego na terenach wiejskich*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2019, nr 4, s. 107 i 111.

⁹⁷ A.L. Strauss, *Zwierciadła i maski. W poszukiwaniu tożsamości*, Kraków 2013, s. 66-67.

cji powojennego dziedzictwa kulturowego. W świetle wybranych założeń potwierdza się intuicyjne przeświadczenie, że powojenne dziedzictwo kulturowe na Warmii i Mazurach wylaniało się w rezultacie uzgadniania i formalizowania wzorów działania, za pomocą bezpiecznych kodów kulturowych, definiujących krótkoterminowe interesy w zastanej rzeczywistości. Jak się wydaje, to swoisty tok postępowania osób pochodzących z różnych kulturowo regionów i warstw społecznych przedwojennej Polski. Jest to dziedzictwo społeczeństwa postmigracyjnego.

Bibliografia / References

Literatura

- Achremczyk S., *Akademia Administracji – pierwsza szkoła wyższa w Olsztynie*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 2022, z. XXXVI.
- Archer M.S., *Kultura i sprawczość. Miejsce kultury w teorii społecznej*, Warszawa 2019.
- Berlińska D., *Niemieckie dziedzictwo kulturowe jako element rekonstrukcji tożsamości mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim*, [w:] *Wspólne dziedzictwo? Ze studiów nad stosunkiem do spuścizny kulturowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, red. Z. Mazur, Poznań 2000.
- Bierkowski T., *Kluby kultury w województwie olsztyńskim w latach 1945-1949*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1974, nr 3.
- Bilewicz M., *Traumaland. Polacy w cieniu przeszłości*, Kraków 2024.
- Biskupska K., Ciechorska-Kulesza K., *Kłopotliwe dziedzictwo. Konteksty, interpretacje, działania*, „Kultura i Społeczeństwo” 2024, nr 1.
- Blumer H., *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*, Kraków 2007.
- Bobryk A., *Tożsamość narodowa i asymilacja. Dylematy integracji*, [w:] *Kultura pograniczna. Pogranicze kultur*, red. A. Bobryk, Siedlce-Pułtusk 2005.
- Bobryk A., *Usage of mother tongue by minorities in public life in Poland. The example of the German minority*, [w:] *The Fifth International Conference on History and Political Sciences. Proceedings of the Conference (January 23, 2015)*, red. K. Orzechowska, Vienna 2015.
- Burszta W., *Upamiętnianie jako forma praktyki kulturowej*, [w:] *Znaki (nie) pamięci. Teoria i praktyka upamiętniania w Polsce*, red. M. Fabiaszek, A.W. Brzezińska, M. Owsiniński, Kraków 2016.
- Czerwińska K., *Przepakować dziedzictwo. przeszłość jako projekcja rzeczywistości – przypadki śląskie*, Katowice 2018.
- Dekret z dnia 21 kwietnia 1948 r. o zmianie ustawy z dnia 19 lipca 1939 r. o izbach rzemieślniczych i ich związku, Dz.U. 1948, nr 23, poz. 155.
- Dyczewski L., *Święto i jego kulturotwórcza rola*, „Kultura i Społeczeństwo” 2012, nr 4.
- Eisler J., Terlecki R., *O kulturze w PRL* (wywiad przeprowadzony przez B. Polak), „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, nr 10.
- Giza-Poleszczuk A., Marody M., *W uwięzi więzi (społecznych)*, „Societas/Communitas” 2006, nr 1.

- Habielski R., *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL*, [w:] *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009.
- Kusek R., *John Tunbridge – heritolog przelomu wieków*, [w:] J. Tunbridge, *Zmiana warty. Dziedzictwo na przelomie XX i XXI wieku*, Kraków 2018.
- Łach W.B., *Problem bezpieczeństwa Polski Północnej po II wojnie światowej*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, nr 3.
- Macdonald S., *Heritage Traces, Differences, and Futures: New Research Approaches to Heritage and Society*, [w:] *Heritage and Society*, red. R. Kusek, J. Purchla, Kraków 2019.
- Maciąg R., *Dziedzictwo kulturowe jako temat ponowoczesny*, „Zarządzanie w Kulturze” 2014, z. 1.
- Majewski J., *Niewykorzystane turystycznie obszary dziedzictwa kulturowego na terenach wiejskich*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego” 2019, nr 4.
- Matyja R., *Miejski grunt. 250 lat polskiej gry z nowoczesnością*, Kraków 2021.
- Mazur Z., *Dziedzictwo wyłączone, podzielone, wspólne*, [w:] *Wspólne dziedzictwo? Ze studiów nad stosunkiem do spuścizny kulturowej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, red. Z. Mazur, Poznań 2000.
- Miechowicz M., *Sytuacja kultury polskiej (ze szczególnym uwzględnieniem plastyki) w latach 1944-1989*, „Zarządzanie w Kulturze” 2002, t. 3.
- Oracki T., *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX-XX w. (do 1945 r.)*, Warszawa 1983.
- Prusiński T., *Jest teatr w Olsztynie*, Olsztyn 2005.
- Purchla J., *Dziedzictwo kulturowe*, [w:] *Kultura a rozwój*, red. J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla, Warszawa 2013.
- Sakson A., *Dziedzictwo Prus Wschodnich. Socjologiczne i historyczne studia o regionie*, Dąbrówno 2017.
- Sakson A., *Mazurzy – społeczność pogranicza*, Poznań 1990.
- Sikorski C., *O zaletach słabej kultury*, „Zarządzanie Zasobami Ludzkimi” 2008, nr 6.
- Strauss A.L., *Zwierciadła i maski. W poszukiwaniu tożsamości*, Kraków 2013.
- Sztalt K., *Stanisława Ossowskiego koncepcja dziedzictwa kulturowego*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2012, t. 4(40) nr 2.
- Szymczyk J., *Socjologiczne rozumienie wartości w aspekcie relacjonistycznym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2019, nr 3.
- Tischner J., *Fenomenologia spotkania*, „Analecta Cracoviensia” 1978, t. X.
- Tunbridge J., *Zmiana warty. Dziedzictwo na przelomie XX i XXI wieku*, Kraków 2018.
- Werner M., *Pomiędzy dumą a niemożnością. Czy Polacy potrzebują kultury narodowej?*, [w:] *Spółczesność polskie dziś. Samoświadomość, uznanie, edukacja*, red. M. Saganik, M. Werner, M. Woźniewska-Działak, Ł. Kucharczyk, Warszawa 2018.
- Woroniecka G., *Interakcja symboliczna a hermeneutyczna kategoria przedrozumienia*, Warszawa 2003.
- Żytniec R., *Losy potomków Michała Kajki*, [w:] *Michał Kajka znany i nieznan poeta z Mazur. Katalog wystawy*, Elk 2023.

Netografia

Andrzej Samulowski (poeta), leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Andrzej_Samulowski_(poeta) (data dostępu: 23.09.2024).

Dom środowisk twórczych w Olsztynie, leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Dom_%C5%9Arodowisk_Tw%C3%B3rczych_w_Olsztynie (data dostępu: 23.02.2024).

Michał Kajka, www.michalkajka.pl/michal-kajka/ (data dostępu: 15.03.2024).

Stefan Nafalski, encyklopediateatru.pl/osoby/19320/stefan-nafalski (data dostępu: 23.11.2024).

Zbiory Biblioteki MWiM

Biblioteka Muzeum Warmii i Mazur sygn. II/24768/106/1.

Zbiory Działu Historii i Etnografii MWiM.

zaproszenia

DH 211 OMO, Olsztyn 31 XII 1945.

DH 271 OMO, Olsztyn 2 III 1946.

DH 580 OMO, A. Neuman, Olsztyn, 1969.

DH 585 OMO, A. Neumann, Olsztyn 18 IX 1973.

DH 1467 OMO, Olsztyn XI 1946.

DH 1506 OMO, prezydent Olsztyna, X 1949.

DH 1507 OMO, Cz. Browiński, Elbląg wrzesień 1949.

DH 1508 OMO, Cz. Browiński, Olsztyn 4 II 1950.

DH 1509 OMO, Cz. Browiński, Olsztyn 21-22 I 1950.

DH 1510 OMO, Cz. Browiński, Olsztyn 24 V 1950.

DH 1511 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 1949.

DH 1512 OMO, C. Browiński, prezydent Olsztyna z rodziną, 18 II 1950.

DH 1513 OMO, prezydent Olsztyna, 12 III 1950.

DH 1516 OMO prezydent Olsztyna, Olsztyn 1948.

DH 3176 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 21 II 1954.

DH 3178 OMO, Olsztyn 18 XI 1955.

DH 3184 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn marzec 1959.

DH 3185 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn lipiec 1960.

DH 3186 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn lipiec 1960.

DH 3188 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 19 VII 1960.

DH 3189 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 4 IV 1963.

DH 3190 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 28 IX 1964.

DH 3192 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 21 IV 1965.

DH 3196 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn styczeń 1970.

DH 3202 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 6 X 1972.

DH 3204 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, (?) Barczewo 23 II 1973.

DH 3206 OMO, E. Śnieżko-Szafnagłowa, Olsztyn 21 VII 1977.

DH 3653 OMO, Olsztyn 1978.

DH 3699 OMO, J. Boenigk, Warszawa III 1968.

DH 4330 OMO, B. Latosiński, prezydent Olsztyna, 1945.

DH 4331 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 1945.

DH 4336 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 7 VII 1945.

DH 4337 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 7 VIII 1945.

- DH 4342 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 28 IX 1945.
DH 4343 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 29 IX 1945.
DH 4350 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 19 VIII 1945.
DH 4351 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 6 X 1945.
DH 4355 OMO, B. Latosiński, Olsztyn X 1945.
DH 4338 OMO, B. Latosiński, Olsztyn VII 1945.
DH 4339 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 7 VIII 1945.
DH 4340 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 16 VIII 1945.
DH 4341 OMO, B. Latosiński, Olsztyn 19 IX 1945.
DH 5256 OMO, E. Turowski, Bartąg 30 I 1946.
DH 5257 OMO, E. Turowski, Bartąg 31 X 1962.
DH 5519 OMO, Olsztyn 13 IV-18 V 1958.
DH 5521 OMO, H. Skurpski, Olsztyn sierpień 1958.
DH 5522 OMO, H. Skurpski, Olsztyn sierpień 1958.
DH 5529 OMO, H. Skurpski, Olsztyn 29 IX 1968.
DH 5533 OMO, Olsztyn 31 maja 1959.
DH 5534 OMO, Olsztyn 20 I 1960.
DH 5536 OMO, H. Skurpski, Olsztyn 2 II 1961.
DH 5542 OMO, Olsztyn 2 IX 1961.
DH 5564 OMO, Olsztyn 20 XI 1975.
DH 5625 OMO, E. Turowski, Olsztyn 28 III 1959.
DH 6724 OMO, Zygmunt Tworowski, Olsztyn 18 VIII 1946.
DH 6725 OMO, Olsztyn, 1 IX 1948.
DH 7170 OMO, Nidzica 25 V 1969.
DH 11621 OMO, Olsztyn, X 1945.
DH 13117 OMO, W. Kurkowski (?), Warszawa 1973.
DH 13309 OMO, [nazwisko wydrapano], Olsztyn 14-15 XII 1949.
DH 14544 OMO, M. Waluga, Olsztyn 1981.
DH 18164 OMO, Olsztyn 10 XI 1945.
DH 18172 OMO, Olsztyn 6 XI 1945.
DH 18169 OMO, Olsztyn 19-21 X 1945.
MPH 254, H. Skurpski, Olsztyn, 21 VII 1959.
MPH 267, Brąswald, 1 VI 1958.
MPH 728, Sztab Operacji 1001 Frombork, Toruń 24 V 1970.

inne

- DH 948 OMO, decyzja o zmianie przydziału krowy, Szczytno, 26 I 1946.
DH 1382 OMO, protokół z posiedzenia Wydziału Powiatowego Starostwa Olsztyńskiego, Olsztyn 30 VIII 1945.
DH 2043 OMO, plakat Ligi Morskiej „Święto Morza”, Olsztyn VI 1945.
DH 7995 OMO, anonimowe wspomnienia dotyczące działalności Izby Rzemieślniczej w Olsztynie w 1945 i w 1946.
DH 18158 OMO, plakat olsztyńskiego kina „Polonia” z informacją „o filmie egzotycznym amerykańskiej produkcji pt. «Czarny Księżyc», po 4 X 1945.
DH 18159 OMO, plakat – program kina „Polonia”, Olsztyn 23 X 1945.